

Miodrag Čanković

Mreža partijskih rukovodstava u tuzlanskoj oblasti pred početak ustanka i u istočnoj Bosni krajem 1941. godine (rekonstrukcija)

U radu na rekonstrukciji mreže partijskih rukovodstava u istočnoj Bosni 1941. godine nije se moglo osloniti na sačuvane dokumente. Arhivski fondovi partijske provenijencije iz tog vremena su veoma siromašni (ratne prilike, uobičajena pravila partijske konspiracije), a ukoliko su pojedini dokumenti i sačuvani, u njima nije moguće naći tražene podatke. Zato su za ovaj rad korišteni podaci koje pruža objavljena memoarska građa (razni zbornici, sjećanja učesnika radničkog pokreta i NOR-a) i neobjavljena memoarska građa koja se nalazi u Institutu za istoriju radničkog pokreta Sarajevo — Zbirka memoarske građe.

Zbog toga što memoarska građa nastaje znatno kasnije od istorijskih događaja o kojima govori, razumljivo je da i pored relativno velikog broja objavljenih (i znatno više neobjavljenih) sjećanja ima malo slučajeva da su se autori odlučili na precizno navođenje vremena formiranja i sastava partijskih komiteta. Ovo posebno važi za sastave komiteta poslije početka ustanka, jer je tada, više nego ranije, dolazilo do čestih promjena zbog hapšenja od strane neprijatelja, odlaska na nove dužnosti itd. Sve to govori o teškoćama na koje treba računati u radu ovakve vrste, pa nije isključeno da tu leže razlozi zbog kojih, koliko mi je poznato, do sada nije objavljena nijedna šira rekonstrukcija partijskih rukovodstava iz vremena rata za neku oblast Bosne i Hercegovine.

Tamo gdje su se pojavile kontradikcije, pa nije bilo moguće izvršiti pro-
vjeru, navođeni su svi podaci, a naglašen je isticanjem u prvi plan onaj koji je, po mom mišljenju, vjerodostojniji. Ako nije bilo moguće dati rekonstrukciju nekog rukovodstva u tačno određeno vrijeme (pred ustanak, krajem 1941. godine) dati su raspoloživi podaci koji govore o sastavu tog rukovodstva neposredno prije ili poslije fiksiranih termina.

Treba istaći da će budući istraživački rad, a naročito nova djela memoarskog i biografskog karaktera pokretača i rukovodilaca NOR-a, dati nove podatke i dopune. Ukoliko je riječ o podacima koji su crpljeni iz jednog jedinog izvora, jer drugih trenutno nema, onda su moguće i ispravke. Zato je izvjesno da ovaj rad nema pretenzija da daje konačne rezultate.

Partijska rukovodstva pred ustanak

1. Oblasni komitet KPJ (za tuzlansku oblast)

Pašaga Mandžić, sekretar

Cvijetin Mijatović, član

Enver Šiljak, član

Albin Herljević, član

Jusuf Jakubović, član

U svojim (neobjavljenim) sjećanjima (datim u Tuzli 3. 11. 1958. godine) Cvijetin Mijatović daje ovakav sastav komiteta (Zbirka memoarske građe Instituta za istoriju radničkog pokreta Sarajevo — MG IRP, M/33, str. 60), a Pašaga Mandžić (**Sjećanje na partijski rad u Tuzli od 1936. do 1941. godine, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne**, knjiga 5, str. 17), navodi da je u svojstvu sekretara tog komiteta podnio referat o stanju i radu partijske organizacije u oblasti na oblasnoj partijskoj konferenciji koja je održana krajem marta 1941. godine u osnovnoj školi u Bistracu.

2. Sreski komitet KPJ Brčko

Nasto Nakić, sekretar

Pero Ćuskić, član

Ahmet Kobić, član

Milan Marinković, član

Hariz Suljić, član

Radivoj Lukić (U **srezu brčanskom, Ustanak naroda Jugoslavije 1941**, knjiga 4, strana 290) navodi Nakića kao sekretara, a Ćuskića, Kobića i Marinkovića kao članove Sreskog komiteta. Asim Mujkić (neobjavljena stenografisana izjava od 7. 5. 1951. godine, MG IRP, inventarski broj 9764, strana 5), kaže da su sreski komitet (koji je 1940. godine izrastao iz Mjesnog komiteta) sačinjavali: Ahmet Kobić, Milan Marinković, Pero Ćuskić, Boriša Kovačević, Hariz Suljić i Nasto Nakić. Boriša Kovačević je, međutim, 1941. godine bio u Sarajevu, pa nije mogao biti član toga komiteta, a članstvo Hariza Suljića proizilazi iz činjenice da je obavljao dužnost sekretara Sreskog komiteta SKOJ-a. Sporno je pitanje sekretara komiteta, jer Asim Mujkić kaže da je to bio Pero Ćuskić, a Radivoj Lukić piše da je sekretar bio Nasto Nakić. Ne raspoložujući trećim izvorom podataka o ovom pitanju, moram dati prednost objavljenom izvoru. Treba napomenuti još i to da je sjedište komiteta od prve polovine maja bilo u selu Ražljevu.

3. Mjesni komitet KPJ Tuzla

Fadil Hadžiefendić, sekretar

Enver Šiljak, član

Antonija Henjel, član

U prilogu pod naslovom **Podaci o radu i razvoju partijske organizacije KPJ grada Tuzle**, (MG IRP, inventarski broj 9763, strana 1, podatke sredio Teufik Selimović) stoji: »Godine 1941. (do odlaska na teren) članovi MK bili su drugovi: Jusuf Jakubović (sekretar komiteta), Enver Šiljak, Antonija Henjel i Fadil Hadžiefendić«.

Međutim, Pašaga Mandžić (citirani članak, strana 19), govori o sastanku Mjesnog komiteta koji je održan 21. juna: »Ovom sastanku prisustvovali su

i drugovi Uglješa Danilović i Cvijetin Mijatović. Izvještaj o pripremama podnio je sekretar Mjesnog komiteta Fadil Hadžiefendić, koji je tu dužnost primio tih dana».

Kako je sjećanje Pašage Mandžića vezano uz sasvim određeni događaj (i termin), to je i tvrdnja o sekretaru komiteta vjerodostojnija. Izmjena sekretara komiteta obavljena je, vjerovatno, u periodu između 25. maja i 15. juna, jer je Jusuf Jakubović bio dobro poznat policiji zbog svoje ranije aktivnosti.

4. Mjesni komitet KPJ Brčko

Hariz Suljić, sekretar

Radivoj Lukić (citirani članak, strana 309), govori o poginulim sekretarima Gradskog komiteta KPJ Brčko ovim redom: Milan Marinković, Hariz Suljić. Kako je Milan Marinković poginuo, vjerovatno, krajem maja (Radivoj Lukić, isti članak, strana 291—292), a Hariz Suljić prilikom pokušaja da se prebaci u partizane (nakon što je bio otkriven od neprijatelja), izlazi da je u vrijeme neposredno pred ustanak sekretar komiteta Hariz Suljić. Podataka o članovima komiteta nema.

5. Mjesni komitet KPJ Bijeljina

Zdravko Antonić (**Rad Komunističke partije Jugoslavije na pripremi ustanka u tuzlanskoj oblasti 1941. godine**, članak se nalazi na Filozofskom fakultetu u Beogradu, strana 15—16) je rekonstruisao sastav ovog komiteta ovako: Slavko Mićanović, sekretar, Božo Ostojić, Milenko Stojaković, Vukašin Pajković, Mirko Filipović i Ante Marasović. Rekonstrukcija je izvršena na osnovu skupne izjave Nenada Petrovića, Veljka Simića, Mirka Mijojića i Jeremije Perić, nađene u građi opštinske komisije za hronike u Bijeljini, bez paginacije.

U izjavi snimljenoj na magnetofonsku traku (MG IRP, magnetofonska traka 2-II) Slavko Mićanović izlaže istorijat MK Bijeljina: komitet je formiran u ljeto 1939. i u njemu su bili: Ante Marasović (sekretar), Mirko Filipović, Milenko Stojaković i Slavko Mićanović. Komitet u ovom sastavu djeluje do kraja ljeta 1940, kada su izvršene neke izmjene. Slavko Mićanović je tada izašao iz komiteta, i u jesen iste godine otišao u Beograd, a približno u isto vrijeme i Ante Marasović. Od kraja ljeta 1940. sekretar komiteta je Milenko Stojaković, a član komiteta Božo Ostojić. Mićanović se vraća u Bijeljina aprila 1941. godine i sastaje se sa Fadilom Jahićem-Špancom, koji je u cjelini rukovodio partijskim radom, pa pretpostavlja da je Fadil Jahić bio sekretar komiteta.

Iz svih ovih podataka nije moguće rekonstruisati sastav MK Bijeljina u vrijeme pred ustanak 1941. godine, ali je sasvim sigurno da taj komitet postoji i aktivno radi na pripremama ustanka što, uostalom, potvrđuju i događaji iz avgusta 1941. godine.

6. Mjesni komitet KPJ Doboj

Mehmed Vejzović, sekretar

Josip Jovanović, član

Čedo Jaćimović, član

Ivan Mazurkijević, član

Todor Vujasinović (**Organizacija ustanka i važnije oružane akcije na Ozrenu, Ustanak naroda Jugoslavije 1941**, knj. 4, str. 544), navodi da je »sekretar dobojske partijske organizacije bio Mehmed Vežzović, a pomagao mu je tehničar Josip Jovanović«. Adem Hercegovac (neobjavljeno sjećanje **Razvitak ustanka u centralnoj Bosni od 1941. do 1942. godine**, MG IRP, inv. br. 9685, str. 1) kaže da su partijsko rukovodstvo u Doboju sačinjavali Josip Jovanović, Čedo Jaćimović i Ivan Mazurkijević. Todor Vujasinović je bio određen od strane Vojnog komiteta za tuzlansku oblast da rukovodi pripremanje za ustanak na sektoru Doboj, Maglaj, Gračanica, pa je njegovo poznavanje partijskih radnika na koje se mogao osloniti sigurno. Navodi Adema Hercegovca upotpunjavaju podatke Todora Vujasinovića, pa je navedeni sastav Mjesnog komiteta KPJ Doboj u toliko sigurniji.

7. Mjesni komitet KPJ Derventa

Ferdo Mandić

Drago Begić

Pišta Policer

U diskusiji o Pregledu istorije SKJ koja je održana u Tuzli 30. 1. 1964. godine (MG IRP, M/4, str. 3) Mihajlo Javorski je naveo da su Mandić, Begić i Policer radili u Mjesnom komitetu u Derventi. Iz njegovog priloga **Uspomene na Ferdu Mandića** (40 godina, **Zbornik sjećanja aktivista jugoslavenskog revolucionarnog radničkog pokreta**, knj. 7, str. 668) vidi se, dalje, da je Ferdo Mandić član tog komiteta od aprila do početka avgusta 1941. godine, kada je prebačen na ilegalni rad u Zagreb. Vidi se takođe da je derventska partijska organizacija bila vezana sa Okružnim komitetom KP Hrvatske SlavonSKI Brod, jer je na savjetovanju tog komiteta, 22. juna 1941. godine, partijsku organizaciju Dervente predstavljao Ferdo Mandić.

Partijska rukovodstva krajem 1941. godine

1. Oblasni komitet KPJ (za tuzlansku oblast)

Nije moguće konstatovati kontinuirano postojanje i djelovanje Oblasnog komiteta kao zasebnog partijskog rukovodstva do kraja 1941. godine. Sudeći po nizu indicija Oblasni štab, koji je formiran jula 1941. godine, vršio je i funkcije Oblasnog komitea, odnosno Oblasni vojni štab (od tri člana) i Oblasni komitet su bili jedno tijelo. Ovakav zaključak se nameće zato što ni u jednom poznatom izvoru nema spomena o Oblasnom komitetu u vremenu od početka avgusta do kraja 1941. godine.

Oblasni vojni štab je formiran 15. jula u sastavu:

Ivan Marković, komandant

Cvijetin Mijatović, politički komesar

Pašaga Mandžić, zamjenik komandanta

Ovaj podatak daje Pašaga Mandžić (citirani članak, strana 19). Međutim, ima mišljenja da je Oblasni vojni štab u istom sastavu formiran početkom jula 1941. godine (Miloš Zekić, **Ustanak u Birču 1941. godine, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne**, knjiga 5, str. 32, i Cvijetin Mijatović, **Neka sjećanja iz prvih ustaničkih dana, Članci i građa**, ista knjiga, str. 21).

Govoreći o borbama kod Vlasenice i nespoznajima sa četnicima Aćima Babića, Miloš Zekić (isti članak, strana 37) spominje Cvijetina Mijatovića

kao političkog komesara Oblasnog štaba, a u fusnoti br. 4, na istoj strani, Oblasno rukovodstvo partije. Ovo je najizrazitiji primjer na osnovu koga se može pretpostaviti da su Oblasni štab i Oblasni komitet jedno isto tijelo.

U prilog ovoj pretpostavci mogu se navesti i neki drugi podaci.

U izvještajima Mahmuta Bušatlije Svetozaru Vukmanoviću iz avgusta 1941. godine (Arhiv SKBiH, tom III, knjiga 1, str. 37—40) na više mjesta se spominje Oblasni štab, a ne Oblasni komitet. Pašaga Mandžić, sekretar Oblasnog komiteta, potpisuje se ispod Izvještaja štaba Ozrenskog NOP odreda štabu tuzlanske oblasti, od 15. septembra 1941. godine, kao član Oblasnog štaba (Arhiv SKBiH, tom III, knjiga 1, strana 61), a Cvijetin Mijatović, član Oblasnog komiteta, kao politički komesar Birčanskog NOP odreda (Proglas Majevičkog odreda muslimanima sjeveroistočne Bosne od decembra 1941. godine, Arhiv SKBiH, tom III, knjiga 1, strana 141).

Podnoseći Organizacioni izvještaj Pokrajinskog komiteta KPJ za BiH na Osnivačkom kongresu KPBiH (Osnivački kongres KPBiH, Sarajevo 1950, strana 140) Cvijetin Mijatović je istakao da je »Krajem 1941. godine zadan odlučan udarac četnicima na Majevidici i partijska organizacija sada razvija rad na široj teritoriji i pod znatno povoljnijim uslovima. Pokrajinski komitet tada formira Oblasni komitet za istočnu Bosnu, koji povezuje partijske organizacije na cijelom području«.

Iz izloženog se može zaključiti da je, u poznatim događajima početkom 1942. godine, Oblasni komitet za tuzlansku oblast prestao da postoji i djeluje čak i u formi Oblasnog štaba.

2. Okružni komitet KPJ Birač

Milutin Đurašković, sekretar

Veso Gavrić, član

Ibro Kunosić, član

Rade Jakšić, član

Svetozar Kosorić, član

Prema Radi Jakšiću (**Rad KPJ u Birču na razvijanju bratstva i jedinstva u ustaničkim danima 1941. godine, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne**, knjiga 3, str. 75) Komitet je formiran u septembru 1941. godine i imao je tri člana a »kasnije su u Komitet ušli i Rade Jakšić i Svetozar Kosorić«. Kako se iz samog naslova rada iz koga su uzeti ovi podaci vidi da autor govori o događajima iz 1941. godine, to je vjerovatno da su Rade Jakšić i Svetozar Kosorić postali članovi Komiteta u toku te godine.

U **Hronologiji NOB** (Vojnoistorijski institut Beograd, str. 126) kaže se da je Okružni komitet KPJ za Birač, odlukom PK KPJ za BiH, formiran oktobra 1941. godine. Nije mi, prema tome, bilo moguće odrediti tačno vrijeme formiranja ovog komiteta, ali je sigurno da on djeluje krajem 1941. godine.

3. Okružni komitet KPJ za Majevicu i Semberiju

Jusuf Jakubović, sekretar

Srbo Gligorović, član

Stevo Popović, član

Pero Čuskić, član

Svetolik Gospić, član

Stevo Popović (*Iz prvih dana ustanka na Majeveci, Ustanak naroda Jugoslavije*, knjiga 1, str. 677—688) na više mjesta navodi da je već u septembru 1941. godine Jusuf Jakubović sekretar Okružnog komiteta za Majeveci i Semberiju (iz čega se može zaključiti da je ovaj Komitet formiran najkasnije početkom septembra te godine), a zatim da je član Komiteta Srbo Gligorović, Slavko Mićanović (*Napad četnika na partizane na Majeveci*, Godišnjak društva historičara Bosne i Hercegovine, knjiga 12, str. 165—181), govoreći o partijskom savjetovanju za okrug majevički, koje je održano u Mačkovcu 15. februara 1942. godine, navodi takođe Jusufa Jakubovića kao sekretara Okružnog komiteta, a kao člana komiteta Stevu Popovića. U odjeljku koji govori o napadu četnika na partizanski štab u Vukosavcima, Slavko Mićanović navodi da je Pero Cuskić poginuo kao član Okružnog komiteta.

Konačno, Svetolik Gospić je član ovog komiteta kao sekretar Sreskog komiteta KPJ Bijeljina.

4. Okružni komitet KPJ za Romaniju

Zaga Blažić, sekretar

Vlado Cvijetić, član

Savo Bilić, član

Grujo Novaković, član

Grujo Novaković (sjećanje pod naslovom **Romanija**, MG IRP, inventarski broj 9850, str. 25—26), navodi da je 9. 11. 1941. godine »Pokrajinski komitet formirao Okružni komitet za Romaniju u koji su ušli Zaga Blažić, sekretar komiteta, Esad Čengić, organizacioni sekretar, Grujo Novaković, Vlado Cvijetić, Savo Bilić«. On dalje kaže da je u komitetu bila izvršena podjela rada tako da su Vlado Cvijetić i Savo Bilić sa političkim i organizacionim sekretarom komiteta imali zadatak da rade na formiranju partijskih jedinica i na ideološko-političkom radu, a Grujo Novaković da organizuje rad narodnih vlasti i komande mjesta. Komitet je, uglavnom, djelovao na teritoriji na kojoj je djelovao i partizanski odred.

U izjavi snimljenoj na magnetofonsku traku (MG IRP, magnetofonska traka 2-I) Esad Čengić daje ove podatke: Komitet je formiran, vjerovatno, u oktobru, a sačinjavali su ga: Esad Čengić (sekretar), Janko Jolović, Đoko Mačar, Ankica Albahari, Vlado Cvijetić i Savo Bilić. Zaga Blažić dolazi na Romaniju (i za sekretara Okružnog komiteta) krajem 1941. godine, a Esad Čengić odlazi na partijski rad u muslimanski bataljon, te nije više mogao biti u Okružnom komitetu.

Kako se Grujo Novaković nalazi na Romaniji i nakon odlaska Esada Čengića, to je prihvatljivija verzija komiteta koju on daje, uz usvajanje ispravke koja se odnosi na članstvo Esada Čengića.

5. Okružni komitet KPJ za područje odreda »Zvijezda«

Nisim Albahari, član

Hasan Brkić, član

Branko Šurbat, član

Mladen Terzić, član

Ovakav sastav Komiteta (bez podataka o tome ko je vršio dužnost sekretara), dat je u grupnom sjećanju Nisima Albaharija, Hasana Brkića, Vase Radića, Milorada Đokića i Vojina Vukovića pod naslovom **Odred Zvijezda** (MG IRP, inv. br. 9670, str. 15). Navodi se da je Komitet formiran početkom

oktobra 1941. godine, a zadatak mu je bio rukovođenje partijskom organizacijom na prostoru između Sarajeva i Zenice.

6. Okružni komitet KPJ Kalinovik

Karlo Batko, sekretar

Boriša Kovačević, član

Dragutin Kovačević, član

Ćiro Regoje, član

(Slobodan Kezunović, **Početak i razvoj ustanka u kalinovačkom kraju, Četrdeset godina**, knjiga 5, str. 531). Komitet je formiran poslije oslobođenja Trnova, 31. oktobra 1941. godine.

7. Sreski komitet KPJ Brčko

Ovaj komitet je krajem 1941. godine imao isti sastav kao i prije početka ustanka, a njegovo sjedište je takođe bilo u selu Ražljevu.

8. Sreski komitet KPJ Bijeljina

Svetolik Gospić, sekretar

Drago Bojić, član

Slavko Mićanović, član

Mladen Jeftić, član

U skupnom sjećanju Nenada Petrovića, Veljka Simića, Jeremije Perić i Slavka Mićanovića pod naslovom **Bijeljina** (MG IRP, inv. br. 9767, str. 1) kaže se: »U toku mjeseca marta 1942. godine po povlačenju Majevičkog partizanskog odreda na Birač na teritoriji Bijeljinskog sreza ostala je partijska organizacija, ostao je u cjelini i Sreski komitet sa drugom »Brkom« na čelu«. Vrijeme formiranja ovog komiteta nije moguće utvrditi, ali je vjerovatno da je formiran u jesen 1941. godine kada je Mjesnom komitetu Bijeljina bio onemogućen rad, pa je na oslobođenoj teritoriji (Crnjelovo?) formiran Sreski komitet.

9. Mjesni komitet KPJ Tuzla

Mustafa Sadiković, sekretar

Mustafa Vilović, član

Adem Azapagić, član

Mito Pavlović, član

Komitet u ovom sastavu djeluje od jeseni 1941. godine, tj. poslije odlaska članova Mjesnog komiteta (sastav prije početka ustanka) na oslobođeni teritorij i poslije pogibije Mahmuta Bušatlije.

(Podaci o radu i razvoju partijske organizacije KPJ grada Tuzle, MG IRP, inv. br. 9763, str. 1, podatke sredio Teufik Selimović).

10. Mjesni komitet KPJ Šekovići

Miloš Zekić (**Ustanak u Birču 1941. godine**, članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, knj. 5, str. 41) navodi da je: »Početkom oktobra formirana prva ćelija i na terenu. Tada je oformljen i Mjesni komitet u selu Šekovići. U zgradi osnovne škole bio je Partijski dom u kome je otvorena čitaonica. Tu je bila i partijska tehnika«.

U daljnjem tekstu Zekić više ne pominje ovaj komitet, a, koliko je poznato, taj komitet se ne pominje ni u jednom drugom izvoru.

11. Mjesni komitet KPJ Brčko

Dragoljub Marković, sekretar

Radivoj Lukić (U srezu brčanskom, Ustanak naroda Jugoslavije, knjiga 4, str. 309) piše da je »Hariza Suljića na dužnosti sekretara Gradskog komiteta zamijenio Dragoljub Marković...« On takođe kaže da je »Sreski komitet u Ražljevu dobijao od Gradskog komiteta redovne izvještaje o pokretima neprijateljskih snaga, situaciji u gradu; zatim sanitetski materijal, dobrovoljne priloge sakupljene u novcu i odjeći od naroda, kancelarijski materijal, municiju i druge stvari«. Sve ovo govori da je u Brčkom djelovala partijska organizacija čije je aktivnosti povezivao i objedinjavao Mjesni komitet. Nema, međutim, podataka ko je sve ulazio u sastav tog komiteta (u vrijeme kada je Dragoljub Marković bio sekretar), a nije moguće nekim izvorom ni potvrditi podatak o Dragoljubu Markoviću.

12. Mjesni komitet KPJ Visoko

Meho Patak, sekretar

Ismet Terzimehić, član

Himzo Salihbegović, član

Himzo Salihbegović (Srez Visoko, MG IRP, inv. br. 9673, str. 3) navodi da je Mjesni komitet formiran ubrzo nakon što je u Visoko premješten sudija Ismet Terzimehić. On kaže da je »Mjesni komitet redovno održavao svoje sastanke i kao najglavniji zadatak je imao: da dostavlja pismene izvještaje u odred o kretanju ustaških jedinica i pojedinaca, o odvajanju srpskog življa u logore...« itd. Može se zaključiti, takođe, da je Komitet u ovom sastavu djelovao do aprila 1942. godine.

U grupnom sjećanju Nisima Albaharija, Hasana Brkića, Vase Radića, Milorada Đokića i Vojina Vukovića, MG IRP, inv. br. 9670, str. 15, kaže se da je Mjesni komitet u Visokom sa oko 5 članova formiran oktobra 1941. godine.